

בהחלט, נפלה טעות! על ספרם של דורון מנשה ואיל גרונר "אולי נפלה טעות? התיאוריה של המשפט החוזר וניתוח פרשת זדורוב"

בועז סנג'רו*

- א. מבוא
- ב. מוסד המשפט החוזר
- ג. הרשעתו המוטעית של רומן זדורוב
- ד. אחרית דבר

א. מבוא

בספרם הקודם "מהות הספק הסביר" הציעו המחברים דורון מנשה ואיל גרונר תיאוריה חדשה בדיני ראיות, אשר נועדה לשמש את השופטים בהכרעת הדין בפלילים, אותה הם מכנים "אסטרטגיית ההכרעה המצומצמת"¹. פרשת זדורוב שימשה בספר הקודם לשם הדגמת הפעלתה של התיאוריה החדשה. בספרם הנוכחי ("אולי נפלה טעות? התיאוריה של המשפט החוזר וניתוח פרשת זדורוב")², התהפכו היוצרות: פרשת זדורוב היא הניצבת במרכז, והיא מנותחת בשתי שיטות נבדלות: האחת – אסטרטגיית ההכרעה המצומצמת שאותה פיתחו המחברים; והשנייה – הדין הישראלי המצוי – החוק כפרשנותו בפסיקת בית המשפט העליון. נוסף על כך, הספר הנוכחי מציע תיאוריה חדשה למוסד המשפט החוזר – משנה סדורה שחסרה עד כה.

---

* פרופ' מן המניין, ראש המכון לבטיחות במשפט הפלילי, המכללה האקדמית גליל מערבי; חבר סגל בבית הספר למשפטים שבמכללה האקדמית ספיר; מייסד האתר "ביקורת מערכת המשפט הפלילי" (<http://sango.co.il>). תודתי נתונה לפרופ' רינת קיטאי סנג'רו על הערותיה לטיוטת המאמר.

¹ דורון מנשה ואיל גרונר מהות הספק הסביר (2017).

² דורון מנשה ואיל גרונר אולי נפלה טעות? התיאוריה של המשפט החוזר וניתוח פרשת זדורוב (2021) (להלן: הספר).

בביקורת זו יתוארו עיקרי הדברים המוצעים בספר הנוכחי ותרומתם הצפויה לפיתוח המשפט הישראלי; וכן תובאנה הסתייגויות אחדות, כיאה לביקורת.

ב. מוסד המשפט החוזר

עד כה הייתה הכתיבה התיאורטית בנושא המשפט החוזר מועטה, בדומה לעצם השימוש במכשיר דיוני חשוב זה בפסיקת בית המשפט העליון, אשר קופץ את ידו בהחלטותיו עד כדי הנצחת עיוותי דין. הנתון המרכזי המזדקר לעין הוא שאל מול רבבות הרשעות בשנה בעבירות רציניות (בלי להביא בחשבון מאות אלפי הרשעות נוספות בעבירות כגון תעבורה), ועשרות בקשות בשנה, שופטי בית המשפט העליון מקפידים לדחות על הסף כמעט את כל הבקשות ומאפשרים רק משפט חוזר אחד ויחיד בשנה בממוצע, כביכול שופטי ישראל אינם טועים (כמעט) לעולם.³ כפי שהצענו בעבר במאמר משותף עם פרופ' קרמניצר, דומה שהבקשות המעטות שמתקבלות אינן נוכח ספקות סבירים בלבד – כאלה אינם מספיקים משום מה, משום שהשופטים בעצם דורשים מעין קלף "ג'וקר": ראייה ניצחת לחפות כבר בשלב המוקדם של הבקשה למשפט חוזר; והמקרים הנדירים שבהם התקבלה בקשה למשפט חוזר ניתנים ברובם לאפיון ככאלה שבהם התקיים "מבחן טכני-פורמאלי-מוסדי" של תמיכה (נדירה) בקיומו של משפט חוזר מצידם של היועץ המשפטי לממשלה, המשנה ליועץ, וכדומה.⁴

בספר הנוכחי מוצעת תיאוריה חדשה ומפורטת באשר למשפט החוזר, שעשויה להדריך את שופטי בית המשפט העליון בהחלטותיהם ולהביא לשיפור ביחסם לזכותו של אסיר מורשע לבירור יסודי של הרשעתו הנגועה בספק סביר.

³ ראו בועז סנג'רו ומרדכי קרמניצר "המשפט החוזר – מציאות או חלום? על תבוסתו של הצדק בהתמודדות עם כלל סופיות הדין" עלי משפט א: ביכורים 97 (1999); ליאון שלף "על סופיות הדין ועל עשיית צדק במשפט הפלילי: ההורים נוגים על משפט חוזר, ערעור פלילי וחנינה" קרית המשפט א 133 (2001); חיים כהן "ואשיבה שופטייך כבראשונה" ספר חמ"י גבריהו – מחקרים במקרא ובמחשבת ישראל 1, 16 (בנציון לוריא עורך 1991); רתם רוזנברג-רובינס "עשרים שנה לתיקון סעיף 31 לחוק בתי המשפט: המשפט החוזר בישראל על פרשת דרכים" עיוני משפט מ 379 (2017); בועז סנג'רו הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם: גורמים ופתרונות 234–245 (2014).

⁴ סנג'רו וקרמניצר, שם, בעמ' 148–159. יוצאת דופן וראויה לשבח היא החלטתו של השופט חנן מלצר על עריכת משפט חוזר לרומן זדורוב, משום שלפי שיטתו של השופט אין עדיין ראייה ניצחת לחפות, אלא רק פוטנציאל לראיה כזו; ולא הייתה הסכמה של היועץ המשפטי לממשלה – מ"ח 6881/19 זדורוב נ' מדינת ישראל (נבו 11.5.2021) (להלן מ"ח זדורוב). בדומה, גם החלטתה של השופטת דליה דורנר על עריכת משפט חוזר לעמוס ברנס לפני כשני עשורים הייתה יוצאת דופן וראויה לשבח, משום שגם לשיטתה לא הייתה ראייה ניצחת לחפות – מ"ח 3032/99 ברנס נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(3) 354, פס' 36 לפסק הדין (2002) (להלן: מ"ח ברנס).

המחברים מסבירים כי קיימת חובה מוסרית לאפשר משפטים חוזרים כחלק מההגנה על חפים מפשע מפני הרשעות שווא וקיימת מחויבות להשתדל לזהות ולתקן עיוותי דין. כלל סופיות הדיון אינו מצדיק מבחינה מוסרית הימנעות מעריכת משפטים חוזרים. את העילות למשפט חוזר צריך לקבוע בחוק בהתאם לחלוקת סיכוני המשגה המקובלת בתחום המשפט הפלילי בכל העולם, המחשיבה הרשעה שגויה של חף מפשע (false positive) כחמורה עשרת מונים מזיכוי מוטעה של אשם (false negative). גם פרשנות העילות למשפט חוזר הקבועות בחוק (בסעיף 31 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984) חייבת להיות בהתאם לעקרונות אלה.⁵

אין להניח שאם ההרשעה מבוססת על הודאה, או אם התקיים הליך ערעור וההרשעה אושרה, אזי היא בהכרח נכונה. ככל שהעבירה חמורה יותר, וככל שהמורשע כבר נשא בעונש מאסר ממושך יותר, מתחזקת ההצדקה לערוך משפט חוזר. גם אם הראיות שמפורטות בבקשה למשפט חוזר התקיימו והיו ידועות כבר במשפט הראשון, אין בכך כדי לשלול משפט חוזר והפסיקה בעניין זה היא מוטעית. המבחן שמציעים המחברים לשם החלטה על עריכת משפט חוזר על בסיס ראיות שבמשפט הראשון לא היה דיון בהן הוא אפשרות סבירה לביטול ההרשעה.⁶ במאמר מוסגר אוסיף כי "ספק סביר" (ספק המעוגן בחומר הראיות, שהתביעה לא הצליחה לסתור אותו) חייב להספיק לשם קבלת בקשה למשפט חוזר, אם כי איננו הכרחי לשם כך. אם קופחו זכויותיו הדיוניות של הנאשם, יש להסתפק גם בפחות מ"ספק סביר" לפתיחת שערי המשפט החוזר.⁷

עוד מציעים המחברים כי בבקשה למשפט חוזר יש לאפשר קווי הגנה חלופיים; וכי כשמשתנה משקלה של ראיה מסוימת, יש לבחון את השפעת הדבר על משקל הראיות האחרות. במונח "עיוות דין" יש לכלול גם עיוות דין הליכי וגם עיוות דין תוצאתי. בעוד עיוות דין תוצאתי מחזירנו אל מבחן האפשרות הסבירה לזיכוי, עיוות דין הליכי משמעותי מחייב משפט חוזר גם ללא עמידה במבחן התוצאתי.⁸ בדומה כתבה השופטת דורנר בהחלטתה לקבל את בקשתו למשפט חוזר של עמוס ברנס כך:⁹

"בישראל הציעו גישה דומה ד"ר בועז סנג'רו ופרופ' מרדכי קרמניצר:

5 הספר, לעיל ה"ש 2, בעמ' 235.

6 שם, בעמ' 236.

7 סנג'רו וקרמניצר, לעיל ה"ש 3, בעמ' 155.

8 הספר, לעיל ה"ש 2, בעמ' 236.

9 מ"ח ברנס, לעיל ה"ש 4, בעמ' 379.

'נוכח הפגמים הגדולים... בהליכי החקירה והפגיעה בזכויות הבסיסיות ביותר של הנאשם, ניתן וצריך היה להסתפק בפחות מאשר 'ספק סביר' העולה מניתוח חומר הראיות, כדי להצדיק קיומו של משפט חוזר. הצטברותם של פגמים אלה הופכת את ההליך להליך הנגוע באי-הגינות מטעם המדינה כלפי הנאשם. אי-הגינות כזו מגבירה את הצורך להיזקק למשפט חוזר – לא רק לשם בירור האמת, אלא גם לצורך החזרת האמון של הציבור במערכת המשפט, במיוחד כשמדובר בפשע החמור של רצח ובעונש החמור של מאסר עולם חובה"¹⁰.

למרבה הצער, חוששני שלהחלטתה זו לא היה המשך בין כותלי בית המשפט העליון.

חידוש מרענן של המחברים הוא הצעתם לשקול דעת מיעוט מזכה או התנגדות ציבורית להרשעה (כגון של מומחים למשפט פלילי) כעילה עצמאית למשפט חוזר או כשיקול נוסף בהחלטה.¹¹ בדומה, הוצע בעבר לשלב בהרכב המחליט בבקשה למשפט חוזר גורם חוץ-מערכתי, כגון איש אקדמיה, שאין לו כל מחויבות להרשעה מן העבר או למערכת שהולידה אותה ונותרת רק מומחיותו.¹²

חידוש נחוץ נוסף שמציעים המחברים הוא לקבל בקשה למשפט חוזר הנתמכת בחוות דעת מדעית חדשה המצביעה על אפשרות סבירה לזיכוי, וזאת גם אם התביעה מציגה חוות דעת נוגדת.¹³ המחברים גם מאמצים כללים חשובים מוכרים כגון: הכלל שלפיו הלכה שיפוטית חדשה עשויה להוליך למסקנה שהרשעה שמבוססת על ההלכה הקודמת יוצרת עיוות דין; וכלל ה"דיבור בשני קולות", שלפיו תוצאות מנוגדות בשני הליכים שונים שהתבססו על עובדות וראיות דומות יוצרות עיוות דין.¹⁴ לבסוף, המחברים גם מסתייגים מההנחה המוטעית המנחה את הפסיקה, שלפיה עריכת משפט חוזר צריכה להיוותר בגדר חריג נדיר.¹⁵ אכן, כל עוד זוהי הגישה, גם תיקונם של עיוותי דין וזיכוי חפים מפשע שהורשעו בטעות יותרו בגדר חריגים נדירים. הדבר מצער במיוחד נוכח

10 וראו סנג'רו וקרמניצר, לעיל ה"ש 3, בעמ' 148-149.

11 הספר, לעיל ה"ש 2, בעמ' 237.

12 סנג'רו וקרמניצר, לעיל ה"ש 3, בעמ' 156.

13 הספר, לעיל ה"ש 2, בעמ' 237. ייתכן שהצעתם זו כבר יושמה בעבר במקרים בודדים, כגון בהחלטת השופט אדמונד לוי על עריכת משפט חוזר, במ"ח 9974/04 שוורץ נ' מדינת ישראל (נבו 5.9.2005).

14 הספר, לעיל ה"ש 2, בעמ' 237.

15 שם.

המחקרים המצביעים על כך ששיעור הרשעות השווא איננו זניח, ומוערך כנע בין 5% לבין 10% במשפטי הוכחות.¹⁶ יתרה מזו, ברוב ההליכים (בין 80% לבין 90%), שמסתיימים בעסקות טיעון, ייתכן מאוד ששיעור הרשעות השווא גבוה יותר באופן משמעותי, שהרי כלל לא טורחים להוכיח שהנאשם אכן עבר את העבירה המיוחסת לו ומסתפקים בהודאתו הניתנת בעסקת הטיעון.

ג. הרשעתו המוטעית של רומן זדורוב

חלקו הראשון של הספר מוקדש להנחת תשתית תיאורטית חשובה להליך המשפט החוזר, ועליו כבר עמדתי. חלקו השני מוקדש לניתוח מדוקדק של הראיות בפרשת הרשעתו של רומן זדורוב ברצח הנערה תאיר ראדה ז"ל.¹⁷ כשלעצמי, אוכל להציע שתי דרכים מרכזיות לניתוח כזה. האחת היא אך ורק על בסיס הראיות שהוצגו במשפטו הראשון של זדורוב, על כל הליכיו: המשפט וההרשעה בבית המשפט המחוזי בנצרת; הדין המחודש באותו בית משפט בראיות החדשות שהתגלו במהלך הערעור לבית המשפט העליון, אשר החזיר את התיק לבית המשפט המחוזי. בסיום דיון זה שב בית המשפט המחוזי נצרת וקבע כי יש להרשיע חרף הראיות החדשות (ניתן כמובן לתמוה מה הטעם בהחזרת הדין אל אותם השופטים שכבר הרשיעו); והערעור לבית המשפט העליון, שבו קבע השופט דנציגר כי יש לזכות את זדורוב, אך שני שופטי הרוב, עמית וזילברטל, הותירוהו במיעוט. ניתוח מפורט-יחסית (לא ברמת הפירוט שפורשים מנשה וגרונו בספרם החדש) הצעתי במאמר שניתח את פסק הדין המחוזי הראשון סמוך לאחר הינתנו ("על הודאה ועל 'junk science' כטביעת נעל – הרשעת זדורוב כמקרה-מבחן");¹⁷ ובמאמר שניתח את פסק הדין של בית המשפט העליון ("המשפט הפלילי הישראלי בראי הרשעת זדורוב").¹⁸ מסקנת מאמרים אלה הייתה כי הראיות העלובות שהציגה התביעה במשפטו של זדורוב, לא זו בלבד שאינן מבססות את אשמתו מעבר לספק סביר (כלומר בקרבה לוודאות) – דבר שהיה מחייב זיכוי מחמת הספק; אלא אפילו אין בכוחן כדי להוכיח את האשמה ב"מאזן הסתברויות" (51% בלבד כמקובל במשפט האזרחי, שבו דנים בדרך כלל בממון בלבד) – דבר המחייב זיכוי מלא של זדורוב ולא רק זיכוי מחמת הספק. דרך הניתוח האפשרית השנייה – שהיא כיום רלוונטית ואקטואלית יותר – היא תוך התייחסות גם לראיות החדשות שהציגה ההגנה בבקשה למשפט חוזר. תוצאתו המזכה של ניתוח כזה צפויה להיות בבחינת "קל

16 סג'רו הרשעת הפים מפשע בישראל ובעולם, לעיל ה"ש 3, בעמ' 34-42.

17 פורסם: הסניגור 4, 165 (2010).

18 פורסם: הסניגור 4, 236 (2016).

וחומר" בהשוואה לדרך הניתוח הראשונה, משום שהראיות החדשות יוצרות ספקות משמעותיים נוספים באשר לנכונות ההרשעה; או, ליתר דיוק, הראיות החדשות מוסיפות תמיכה למסקנה שההרשעה הייתה ונתרה מוטעית לחלוטין. הספר החדש מציע גם ניתוח עדכני כזה.

בספרם של מנשה וגרונר מוצעות, מוצגות ומופעלות שתי דרכים אחרות לניתוח הראיות בפרשה. האחת היא בהתאם ל"אסטרטגיית ההכרעה המצומצמת" שאותה פיתחו המחברים עצמם בכתביהם הקודמים; והשנייה היא בהתאם לדין הישראלי הקיים – החוק כפרשנותו בפסיקת בית המשפט העליון.

תמציתה של "אסטרטגיית ההכרעה המצומצמת" החדשנית שמציעים מנשה וגרונר היא שלשם יישומה של מידת ההוכחה "מעבר לספק סביר", יש לבחון ארבעה חסמים להשערות החפות: החסם השיטתי, שלפיו יש לחסום השערת חפות אם היא ניתנת להכללה לכל מקרה דומה, כך שקבלתה לא תאפשר אכיפה סבירה של המשפט הפלילי; החסם ההסתברותי, שלפיו יש לחסום השערת חפות כאשר ההסתברות לחפות היא מזערית עד כדי כך שאפשר להתעלם מאפשרות קלושה זו; החסם הטבעי, שלפיו יש לחסום השערת חפות ומתנגשת בחוקי הטבע; והחסם הפרוצדורלי, שלפיו יש לחסום השערת חפות שבירורה מצריך הקצאת משאבים שאי אפשר לעמוד בה או שלגיטימי לא לעמוד בה בהתאם להכרעה דמוקרטית באשר לחלוקת המשאבים במשק.¹⁹

המחברים מנתחים את כל הראיות הידועות בפרשה באופן דקדקני בהתאם לאסטרטגיית ההכרעה המצומצמת שפיתחו, ומגיעים למסקנה חד-משמעית כי יש לאפשר לזדורוב משפט חוזר (החלטה כזו אכן כבר התקבלה לאחרונה, לאחר צאת הספר לאור, על ידי שופט בית המשפט העליון חנן מלצר);²⁰ ולמסקנה חשובה מאוד נוספת, שלפיה אם לא יהיה שינוי בראיות כפי שהן ידועות כיום, הרי שבסימומו של המשפט החוזר יש לזכות את זדורוב.²¹

תקצר היריעה מלהציג כאן את פרטי ניתוחם זה של המחברים. מומלץ מאוד לקוראו, הן לצורך ההתעמקות בפרשת זדורוב, והן כדי להבין את "אסטרטגיית ההכרעה המצומצמת". כשלעצמי, אני מעדיף את הניתוח השני של המחברים, המבוסס על הדין הקיים. זאת, בעיקר²² משום שיש לו כוח שכנוע גדול בהרבה,

19 מנשה וגרונר מהות הספק הסביר, לעיל ה"ש 1, בעמ' 201.

20 מ"ח זדורוב, לעיל ה"ש 4.

21 הספר, לעיל ה"ש 2, בעמ' 235.

22 סיבה נוספת היא שלא השתכנעתי בכך שאסטרטגיית ההכרעה המצומצמת היא טובה ונחוצה. לא ברור לי מדוע עלינו לקבל ארבעה "חסמים" המאפשרים לדחות ספק סביר המעוגן בחומר הראיות; ומדוע אנו זקוקים לחסמים שכאלה בשיטת משפט ששיעור הזיכויים בה, גם ללא החסמים, הוא רק שבר אחוז (זיכוי – במובן הטבעי של זיכוי הנאשם מכל העבירות המיוחסות לו; ולא במובנים אחרים שנועדו לטשטש את תמונת היעדר

שהרי קשה עד בלתי אפשרי לשכנע שהרשעה היא מוטעית באמצעות תיאוריה שטרם התקבלה במקום שכנוע בהתאם לדין הקיים (החוק כפרשנותו בפסיקה). גם את ניתוחם המדוקדק של המחברים בהתאם לדין הקיים את מכלול הראיות הישנות והחדשות בפרשת זדורוב תקצר היריעה הנוכחית מלהכיל, ומומלץ מאוד לקרוא את הדברים במקור. אסתפק כאן בכמה תובנות חשובות שהמחברים מגיעים אליהן באופן משכנע מאוד. האחת כבר צוינה לעיל – יש לזכות את זדורוב: "לדעתנו הראיות המפלילות אינן מבססות אשמה אף לכאורית גם על פי הדין הנוהג, ללא אימוץ אסטרטגיית ההכרעה"²³. מסקנה מעניינת שנייה היא שלא זו בלבד שלהודאות שמסר זדורוב אין כוח משכנע רב, אלא אף צריך היה לקבוע שאינן קבילות כראיה(!)²⁴:

"באשר לקבילות ההודאות טענו שהן אינן קבילות בשל תחבולת חקירה לא לגיטימית, זאת בשל מצג שווא בדבר ראייה מדעית שלפיו נמצא דם בכליו של זדורוב, בשל פיתוי והשאה להודות ובכך לקבל הקלה משמעותית בעונש, ובשל לחץ ואיום מצד המדובב. כמו כן יש לשקול את הקבילות בשל פגיעה בזכות ההיוועצות, שהתבטאה בניסיון לשכנע את זדורוב שלא ייתן אמון בסניגורו".

מסקנה מרתקת שלישית היא שחרף העובדה שעיקרון יסודי בדיני הראיות הוא שקביעת אחריות פלילית חייבת להיעשות תוך התעלמות מעברו הפלילי של המבצע, מאופיו ומנטיותו הרעות, "הנה מתחוור כי בפסק הדין של בית המשפט העליון שדחה את ערעורו של זדורוב על הרשעתו התבססה דעת הרוב המרשיעה על ראיות אופי ותכונות אופי המחזקות את אשמתו. בחוות דעתו המרשיעה שכותרתה 'על דמותו של המערער' ייחד לכך השופט עמית פרק, שבו הוא מציינ

הזיכויים – ראו בועז סנג'רו "לא סכנה אלא תופעה – תשובה לתגובתו של השופט מרדכי לוי על הספר 'הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם: גורמים ופתרונות'" מאזני משפט י 51, 58–63 (2015)). וראו: בועז סנג'רו "האומנם כולנו זכאים רק מחמת הספק? אסטרטגיית ההכרעה המצומצמת", המוצעת בספרם של מנשה וגרונר 'מהות הספק הסביר', במבחן פרשת זדורוב" מאזני משפט יב 109 (2019). להשלמת התמונה, תוכלו לראות גם את תשובת המחברים: דרון מנשה ואיל גרונר "לא כולנו זכאים רק מחמת הספק: עוד על אסטרטגיית ההכרעה המצומצמת בכלל, ובראי פרשת זדורוב בפרט, על פי ספרנו 'מהות הספק הסביר' – תגובה לפרופ' בועז סנג'רו" מאזני משפט יב 169 (2019).

²³ הספר, לעיל ה"ש 2, בעמ' 239.

²⁴ שם, בעמ' 238.

כמה ראיות בדבר אופיו של זדורוב התומכות בכך שהוא היה מסוגל לרצוח את המנוחה".²⁵

אכן, כפי שכתבתי סמוך לאחר פסק הדין המחוזי הראשון, תחת כותרת-המשנה "הכך מוכיחים נטייה לאלמוניות?":

"כדי לבסס את הנטייה האלימה המיוחסת לאדם נטול עבר פלילי, מרחיקים התביעה ובעקבותיה השופט עד לריב אחים אלים שהתרחש כעשור לפני הרצח – עוד באוקראינה – בין הנאשם לבין אחיו. גם אם נקבל את גרסת התביעה שלפיה הנאשם הכה את אחיו מכות נמרצות (ולעניין זה יש לזכור כי ראשיתו של הדיווח על הריב היא בשיחה שבין מדובב לבין הנאשם בתא המעצר, כשידוע שעצורים נוהגים להפריז בעלילותיהם בפני עצורים אחרים כדי להרתיעם מלהתנכל להם), מהו משקלה הראוי של תקרית זו בפסק-הדין? שורה? פסקה? עמוד? מתברר כי השופט יצחק כהן מצא לנכון להקדיש לכך למעלה מ-14 עמודים רצופים בפסק-דינו [346–360], ולאחר מכן שב והזכיר זאת כפעם בפעם".²⁶

מנשה גרונר עומדים על משמעותה הגדולה של התייחסותם המוטעית של שופטי בית המשפט העליון לסיפורי עבר שכאלה לשם ביסוס ההרשעה (בהבדל משלב גזירת העונש):

"לדעות קדומות אלה יש השלכות רוחב על כל חומר הראיות. לאור העובדה שהערכת משקלן של ראיות היא הוליסטית, הרי שדעה קדומה בדבר פרה דיספוזיציה לרצח עלולה לתת משקל יתר לראיות מפלילות ומשקל חסר לראיות מזכות. לפיכך השפעת משגה זה חורגת מהשפעה נקודתית. ייתכן שכל חומר הראיות היה מוערך אחרת אלמלא הדעה הקדומה".²⁷

25 שם, בעמ' 212.

26 סנג'ור "על הודאה ועל 'junk science' כטביעת נעל – הרשעת זדורוב כמקרה-מבחן", לעיל ה"ש 17, בעמ' 9.

27 הספר, לעיל ה"ש 2, בעמ' 215.

ד. אחרית דבר

יש ביקורות ספרים שהן שיר הלל המתמקד במעלותיו של הספר ומתעלמות מהקשיים שהוא מעורר. דווקא משום שדרכי היא להתייחס הן למעלות והן לקשיים, ברצוני להדגיש שמדובר בספר מצוין, שימצאו בו עניין רב כל העוסקים במשפט הפלילי או בדיני הראיות, כמו גם כל המתעניינים בפרשת זדורוב, שהיא אולי קו פרשת המים בהתייחסות הציבור להרשעות בפלילים כאל תורה מסיני שאין להרהר אחריה, והבנה שבהחלט מתרחשות גם הרשעות של חפים מפשע.²⁸

---

²⁸ וראו גם אסף הרדוף "הרומן שאינו נגמר והנרטיב שאינו מוכר: צללים של ספק ציבורי – בעקבות תיק זדורוב" מאזני משפט יא 271 (2016).

